

AN'ANAVIY O'ZBEK CHOLG'ULARI ASOSIDA MUSIQIY IDROKNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI (DUTOR VA RUBOB MISOLIDA)

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Musiqqa ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Rashidova Kumushbibbi Salom qizi

Ilmiy rahbar: **Ro'ziyeva O**

Tel:(70)0344793

Annotatsiya: Mazkur maqolada an'anaviy o'zbek cholg'ulari — dutor va rubob asosida o'quvchilarda musiqiy idrokni shakllantirishning metodik asoslari yoritiladi. Musiqiy idrokni rivojlantirishda milliy cholg'ularning o'rni, ularning badiiy-estetik ta'siri hamda ta'lim jarayonidagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, dutor va rubob ijrosining tinglovchi tasavvurini boyitish, ritm va ohangni anglash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: musiqiy idrok, an'anaviy cholg'ular, dutor, rubob, estetik tarbiya, musiqiy ta'lim, metodika, ritm, ohang.

Musiqqa insonning hissiy dunyosini shakllantiruvchi, estetik didini rivojlantiruvchi muhim san'at turidir. Musiqiy idrok esa tinglovchining ohang, ritm, tembr va musiqiy ifodani tushunish, his qilish va tahlil etish qobiliyatidir. Ta'lim jarayonida musiqiy idrokni shakllantirish o'quvchilarning nafaqat musiqiy bilimlarini, balki ma'naviy va estetik dunyoqarashini ham kengaytiradi. An'anaviy o'zbek cholg'ulari, xususan dutor va rubob, bu jarayonda muhim didaktik vosita sifatida xizmat qiladi.

An'anaviy o'zbek cholg'ulari xalqimizning boy madaniy merosini ifodalaydi. Ular orqali ijro etiladigan kuylar milliy ruhni, tarixiy xotirani va estetik qadriyatlarni o'zida mujassam etadi. Dutor va rubob ayniqsa o'zining ohangdorligi va ifoda imkoniyatlari bilan musiqiy idrokni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Dutor ikki torli cholg'u

sifatida yumshoq va mayin ohangi bilan ajralib turadi. Uning tovushi o'quvchilarda musiqiy tasavvur va emotsional sezgirlikni rivojlantiradi. Dutor orqali ijro etilgan kuylar ritmni his qilish, ohangni ajratish va musiqiy frazalarni tushunish ko'nikmalarini shakllantiradi. Ta'lim jarayonida dator ijrosini tinglash va tahlil qilish o'quvchilarning musiqiy xotirasini mustahkamlashga yordam beradi. Rubob esa nisbatan boy va jarangdor ohangga ega cholg'u bo'lib, uning ijrosi murakkab musiqiy tuzilmalarni idrok etishga imkon yaratadi. Rubob orqali o'quvchilar ritmik aniqlik, ohanglar almashinuvi va musiqiy dinamika kabi tushunchalarni chuqurroq anglaydilar. Shu sababli rubob ijrosi musiqiy tafakkurni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Musiqiy idrokni shakllantirish metodikasida tinglash, tahlil qilish va amaliy ijro jarayonlari uyg'un holda qo'llaniladi. O'quvchilarga dastlab oddiy kuylar tinglatilib, keyinchalik murakkab musiqiy asarlarga o'tiladi. Bu bosqichma-bosqich yondashuv musiqiy sezgirlikni oshirishga xizmat qiladi. Dutor va rubob ijrosini solishtirish esa cholg'ularning o'ziga xos tembr farqlarini anglash imkonini beradi. Musiqiy ta'limda interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning kuylarni tahlil qilishi, ritmni chapak bilan ifodalashi va kichik ijro mashqlarini bajarishi musiqiy idrokni mustahkamlaydi. Bu jarayonda milliy cholg'ular bilan tanishtirish ularda milliy qadriyatlarga hurmat hissini ham shakllantiradi.

An'anaviy cholg'ularni o'rganish jarayoni faqat tinglash bilan cheklanib qolmaydi, balki o'quvchilarning faol ishtirokini ham talab etadi. Dutor va rubob ijrosini kuzatish davomida o'quvchilar nafaqat ohangni eshitadi, balki uning tuzilishini, ifoda vositalarini va emotsional ta'sirini tahlil qilishga o'rgatiladi. Bu esa musiqiy idrokning analitik va mantiqiy jihatlarini rivojlantiradi. Natijada o'quvchi musiqa asarini oddiy tinglovchi sifatida emas, balki uni tushunuvchi va tahlil qiluvchi shaxs sifatida qabul qiladi. Musiqiy idrokni shakllantirishda individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining musiqiy qabul qilish darajasi, eshitish qobiliyati va estetik didi turlicha bo'ladi. Shu sababli ta'lim jarayonida differensial yondashuv qo'llanilib, o'quvchilarga mos murakkablikdagi kuylar tanlanadi. Dutor va rubob misolida sodda kuylar orqali

boshlanib, asta-sekin murakkab musiqiy asarlarga o‘tilishi o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning musiqiy salohiyatini rivojlantiradi.

Guruhli mashg‘ulotlar ham musiqiy idrokni rivojlantirishda samarali usul hisoblanadi. O‘quvchilar birgalikda kuylarni tahlil qilish, ritmik harakatlarni bajarish va musiqiy savollarga javob berish orqali o‘zaro fikr almashadilar. Bu jarayon nafaqat musiqiy bilimlarni mustahkamlaydi, balki hamkorlik va jamoada ishlash ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Dutor va rubob ijrosini birgalikda tahlil qilish esa ularning farqli jihatlarini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Interfaol metodlardan foydalanish musiqiy idrokni yanada samarali shakllantiradi. Masalan, “tingla va top”, “ritmni davom ettir”, “kuyni tasvirla” kabi mashg‘ulotlar o‘quvchilarning eshitish va tasavvur qilish qobiliyatini faollashtiradi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning musiqaga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularni ijodiy fikrlashga undaydi. Ayniqsa, dator va rubob tovushlarini solishtirish orqali ular musiqiy tembr farqlarini aniqroq idrok etadilar.

Ta’lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish ham muhim o‘rin tutadi. Audio va video materiallar, virtual darslar hamda musiqiy dasturlar yordamida o‘quvchilar milliy cholg‘ular ijrosini yanada chuqurroq o‘rganadilar. Bu esa an’anaviy va zamonaviy ta’lim usullarining uyg‘unlashuvini ta’minlab, musiqiy idrokni kompleks ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Milliy cholg‘ular orqali estetik tarbiya berish o‘quvchilarda vatanparvarlik va milliy qadriyatlarga hurmat hissini mustahkamlaydi. Dutor va rubob ohanglari orqali ular xalq musiqasining go‘zalligini his etadilar va milliy madaniyatga qiziqishlari ortadi. Bu esa musiqiy idrokning nafaqat bilimiy, balki ma’naviy jihatdan ham rivojlanishiga olib keladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, dator va rubob kabi an’anaviy o‘zbek cholg‘ulari o‘quvchilarda musiqiy idrokni shakllantirishda muhim didaktik vosita hisoblanadi. Ular orqali nafaqat musiqiy qobiliyatlar, balki estetik did, emotsional sezgirlik va milliy

madaniyatga hurmat hissi ham rivojlanadi. Shuning uchun musiqiy ta'lim jarayonida milliy cholg'ulardan foydalanish samarali metodik yondashuvlardan biri sifatida qoraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov O. Musiqa nazariyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Yusupov A. O'zbek xalq cholg'u asboblari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Qodirov F. Musiqiy ta'lim metodikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
4. O'zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi nashriyot, 2017.